

ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРУ СУЧАСНОЮ УКРАЇНСЬКОЮ МОЛОДДЮ (НА МАТЕРІАЛАХ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПОДОБАНЬ СТУДЕНТІВ МЕЛІТОПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ)

PECULIARITIES OF CHOOSING A MARRIAGE PARTNER BY UKRAINIAN YOUTH IN A MULTICULTURAL ENVIRONMENT (BASED ON THE RESEARCH OF THE PREFERENCES OF STUDENTS OF MELITOPOL STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY)

У статті розглянуто питання трансформації сімейно-шлюбних відносин та особливості переваг у виборі шлюбного партнера у сучасному студентському середовищі. Виклад основного матеріалу починається з опису розвитку класичної форми сім'ї та причин її тривалого існування. На основі раніше проведених досліджень, у яких сім'я розглядається як соціальний ліфт, установлено, що сучасна молодіжна сім'я складається з людей, які підтримують один одного соціально, економічно чи психологічно незалежно від наявності дітей і спільного житла. Задля визначення соціально-рольових очікувань студентів та їхніх переваг у виборі шлюбного партнера, а також виділення можливих конфліктних позицій у 2019–2021 роках було проведено локальне соціологічне дослідження, у якому брали участь 320 студентів МДПУ. На першому етапі експерименту вивчалися самооцінка уявлень студентів власної ролі в сім'ї та очікування до виконання соціальних ролей шлюбного партнера. На другому етапі вивчалися самооцінка та оцінка можливостей шлюбних партнерів в поданні дівчат і хлопців. Аналіз отриманих результатів показав збереження традиційних сімейних цінностей у представників усіх етнічних груп. При цьому зафіксовано, що швидше за всіх переорієнтація гендерних ролей у поліетнічному середовищі відбувається у представників слов'янських етнічних груп, німців і болгар, а найважче – у ромів та представників сімей-вихідців із Середньої Азії і Кавказу. Аналіз результатів самооцінки та оцінки можливостей шлюбних партнерів показує значні гендерні розбіжності в розумінні сучасною молоддю статусних прав, обов'язків і привілеїв у сім'ї. Ці показники відображають високий рівень виникнення конфліктів і, відповідно, тенденцію до нестійкості сімейно-шлюбних відносин.

Ключові слова: шлюбний партнер, самооцінка та оцінка можливостей.

The article deals with the transformation of family and marriage relations and the peculiarities of preferences in choosing a marriage partner in the modern student environment. Based on previous sociological studies, in which the family was initially viewed as a social elevator, it has been established that a modern youth family consists of people who support each other socially, economically or psychologically, regardless of the presence of children and joint housing. In order to determine the social and role expectations of modern students and their preferences in choosing a marriage partner, as well as to highlight possible conflict positions, a local sociological study. At the first stage of the experiment, the self-assessment of students' ideas of their own role in the family and expectations for fulfilling the social roles of a marriage partner were studied. At the second stage, self-esteem and assessment of the capabilities of marriage partners in the representation of girls and boys were studied. In the course of the study, the analysis of the results obtained showed the preservation of traditional family values among representatives of all ethnic groups. At the same time, it was recorded that the fastest reorientation of gender roles in a multiethnic environment occurs among representatives of Slavic ethnic groups, and most difficult – among representatives of families from Asia and the Caucasus. An analysis of the results of self-assessment and assessment of the capabilities of marriage partners shows significant gender differences in the understanding of modern youth's status rights, responsibilities and privileges in the family. These indicators reflect the high level of conflicts and, accordingly, the instability of family and marriage relations.

Key words: marriage partner, self-assessment and assessment of opportunities.

УДК 316.356.2
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.24.1.10>

Ідрісов Бахтійор

к.соціол.н.,
доцент кафедри соціології
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми. Необхідність дослідження сімейно-шлюбних відносин як основи соціальної організації суспільства визначається тим, що сім'я не тільки відповідає за якісні характеристики своїх членів, але й є механізмом персоналізації особистісних соціальних позицій. У ході розвитку шлюбно-сімейних відносин формуються базові схеми сприйняття та соціальні практики, в тому числі цілі соціального розвитку та знання про механізми соціального просування. У зв'язку з тим, що в родині формуються соціальні норми й правила, а також забезпечуються стартові умови особистісного розвитку,

цей контент соціальних відносин розглядався в працях Аристотеля, Платона, Сократа, Т. Гоббса, І. Канта, З. Фрейда та інших учених різних епох. Однак на сучасному етапі розвитку суспільства роль цього інституту в Західному світі значно знизилася, що було викликано переходом основних соціальних функцій від сім'ї до інших суспільних інститутів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результатом зростання наукового інтересу до вивчення причин трансформацій класичних сімейно-шлюбних відносин і факторів розвитку нових форм шлюбу із середини ХХ – початку ХХІ століть стали роботи Б. Адамса, С. Голода,

М. Кімела, В. Кішідзе, Н. Лавріненко, М. Мід, Дж. Прістлі, Л. Руссея, А. Харчева, К. Шевченко і багатьох інших зарубіжних та вітчизняних соціологів. Однак, незважаючи на значну кількість наукових публікацій з цієї проблеми, питання оцінки та самооцінки сучасної студентської молоді в контексті готовності до виконання соціальних ролей у шлюбі в умовах трансформації сімейно-шлюбних відносин залишаються актуальними, що визначило тему нашого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є стратифікація соціальних очікувань сучасних студентів у виборі шлюбного партнера, а також виділення їхніх особливостей в поліетнічному середовищі. Теоретико-методологічною базою дослідження є роботи Е. Арансона, Н. Лавріненко та С. Паркінсона, в яких розглядаються соціальні питання сімейно-шлюбних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід наголосити на тому, що класична (від лат. "classicus" – «зразковий») форма шлюбу стала складатися у IV–III тисячолітті до нашої ери, в період між середнім і вищим ступенями варварства. Ф. Енгельс у роботі «Походження сім'ї, приватної власності і держави» виділив такий взаємозв'язок у розвитку людства: ослаблення матриархальних відносин – посилення ролі чоловіків – розвиток майнової диференціації – виникнення рабства й держави [13]. Отже, сім'я стала першим в історії людства соціальним інститутом, який справив вирішальний вплив на розвиток економічних, правових, культурних і політичних відносин. Згодом інший соціальний інститут – церква (незалежно від цивілізаційних відмінностей) – закріпив сформовані патріархальні сімейно-шлюбні відносини як основу соціальної стратифікації суспільства з відповідними правами, обов'язками та привілеями їхніх учасників.

У XIX столітті патріархальна форма сім'ї була закріплена законодавчо у французькому Цивільному кодексі 1804 року, який став основою сучасного громадянського права більшості європейських держав (Титул V) [4].

У зв'язку з розвитком науки у XX столітті деякими соціологами сім'я починає розглядатися як основний елемент соціальної мобільності. Так, П. Сорокін у роботі «Соціальна стратифікація і мобільність» визначив сім'ю як основний механізм соціального відбору [9].

У. Уорнер у роботі «Соціальне життя сучасного суспільства» стверджує, що сім'я є найбільш надійним «підйомним механізмом», надаючи початковий статус дітям. При цьому рух вгору за соціальними сходами людина може здійснити тільки одночасно зі своєю сім'єю, тобто перехід у більш високий клас разом із сім'єю закріплює нове положення індивіда [15, с. 211].

Однак розвиток глобалізаційних процесів у 1960-х роках не тільки привів до зміни структури сімейно-шлюбних відносин, але й справив значний вплив на різні сегменти соціально-стратифікаційного простору.

На думку зарубіжних дослідників, за рахунок розвитку різних моделей сім'ї та зміни сімейних практик відбулося пом'якшення сімейно-рольових контрастів, заміщення інституційних і психологічних залежностей у шлюбному партнерстві. Якщо ще в середині 1960-х років у європейських суспільствах найбільш поширеною була класична форма шлюбу, то вже у середині 1980-х років нідерландським ученим Д. ван де Каа були виділені такі зміни ставлення європейській молоді до сімейно-шлюбних відносин:

1) перехід від «золотого століття» шлюбу до кохабітаційного союзу, тобто до цивільного шлюбу;

2) перехід від пари «дитина – король з батьками» до пари «короли з дитиною»;

3) перехід від контрацепції задля запобігання до контрацепції як самовираження;

4) перехід від однорідного господарства до плюралістичних, у тому числі до одностатевих типів сім'ї у веденні господарства [14, с. 210–211].

Це ствердження підтверджується дослідженнями С. Голода, який визначив, що класична моногамія звужує свої кордони, а поширення цивільних шлюбів пояснюється тим, що сучасні «юнаки і дівчата вважають кращим інтенсивне спілкування, включаючи і сексуальну близькість, але юридично оформляють свої відносини найчастіше у тому випадку, коли за обопільною згодою дружина вагітніє. Водночас ці контакти, які існують досить довго, правовим закріпленням можуть і не завершитися» [3, с. 105]. Також у дослідженні А. Ніколаєвської, опублікованому у 2008 році, фіксується, що дошлюбні сексуальні відносини схвалювали тією чи іншою мірою 93% українських студентів [6, с. 167]. Подібні висновки дають змогу припустити, що сучасна молодіжна сім'я досить часто складається з людей, які підтримують один одного соціально, економічно чи психологічно незалежно від наявності дітей і спільного житла. Однак у запропонованій дефініції від самого початку передбачається, що шлюб перестав бути довічним інститутом. Відповідно, відбувається не тільки ослаблення відповідальності молодих людей один перед одним, але й зростання конфліктності, що викликані розбіжністю рольових очікувань шлюбних партнерів.

Саме тому є необхідним визначення соціально-рольових очікувань сучасних студентів та їхніх вподобань у виборі шлюбного партнера, а також виділення можливих конфліктних позицій. Для досягнення поставленої

мети у 2019–2021 роках було проведено дослідження, у якому брали участь 320 студентів (200 дівчат і 120 хлопців) віком 18–27 років.

Відзначимо, що МДПУ ім. Б. Хмельницького розташований у місті, де проживають представники понад ста національностей, а у самому ВНЗ навчаються представники усіх регіонів України. Саме тому проведення дослідження зі включенням до нього поліетнічної складової частини є найбільш оптимальним саме в Мелітополі.

На першому етапі дослідження застосовувався опитувальник «Хороша дружина/хороший чоловік», який був представлений у Державній доповіді «Стан забезпечення гендерної рівності в Українському суспільстві» [10]. Цей опитувальник був презентований авторським колективом у складі Н. Лавріненко, О. Мельник та О. Пішуліної у 2007 році.

Однак з огляду на те, що більше 30% студентів, які брали участь у дослідженні, були представниками неслов'янських національностей (наприклад, діти батьків, які мігрували із Середньої Азії та Північного Кавказу), в анкету були включені інші питання. Так, поряд із загальноприйнятими «хороша дружина – це хороша господиня у домі» або «хороший чоловік повинен матеріально забезпечувати сім'ю» були наведені такі категорії: «Відсутність сексуального досвіду», «Репутація сім'ї», «Наявність вищої освіти», «Краса і зовнішній вигляд». Крім того, був включений пункт «Якщо Ви не проти, вкажіть будь ласка, свою національність». На питання респонденти відповідали за такими двома позиціями:

- дати самооцінку баченню своєї соціальної ролі у шлюбі: дівчата – хороша дружина; хлопці – хороший чоловік;
- показати очікування щодо виконання соціальних ролей шлюбного партнера: дівчата – хороший чоловік; хлопці – хороша дружина.

Необхідно зазначити, що у табл. 1, 2 відображено лише 10 найбільш поширених відповідей з 15 запропонованих, тому що останні 5 показали результати менше 10%.

Аналіз відповідей дівчат показав результати, які відображені в табл. 1.

Відзначимо, що в поданні дівчат позиції «хороша дружина» найчастіше передбачається готовність до самопожертви, а «хороший чоловік» – ієрархія претензій до шлюбного партнера.

Аналіз уявлень хлопців про соціальні ролі чоловіка й дружини відображені в табл. 2.

Аналіз переваг показує значні відмінності у баченні студентами соціальних ролей шлюбних партнерів. Крім того, високі показники таких характеристик, як репутація сім'ї, наявність вищої освіти і відсутність сексуального досвіду, отримані більшою мірою

за рахунок відповідей студентів некорінних національностей. При цьому їхнє бачення обов'язків не завжди відповідає уявленням про сім'ю студентів з інших етнічних груп. Цей показник підтверджує висновки Л. Афанасьєвої і Н. Глебової, що швидше за всіх переорієнтація гендерних ролей у поліетнічному середовищі відбувається в українців, росіян і білорусів, а також, у німців і чехів, а набагато повільніше – у татар, циган і вихідців з Кавказу [1, с. 86].

На другому етапі дослідження задля стратифікації соціальних можливостей шлюбних партнерів в уявленні студентів було запропоновано заповнити таблицю, складену на основі «Таблиці придатності» С. Паркінсона [7, с. 82–83]. Ця таблиця, представлена вчепним, є публіцистичною, тому вона була адаптована нами під умови проведеного соціологічного експерименту.

Відповідно до поставлених завдань, респонденти мали дати самооцінку позитивних і негативних характеристик за вісьмома критеріями (наприклад, «Зовнішня привабливість» і її протилежність «Непоказний»), які оцінюються максимально до плюс 20 і до мінус 20 балів відповідно. Також оцінювалися соціальні можливості («Високе соціальне становище сім'ї» – «Сумнівні родичі»). Характеристики «Високий рівень особистого спілкування» – «Невігластво» й «Тактовність і хороші манери» – «Низький рівень виховання» максимально оцінювалися у 10 балів. Як позитивні, так і негативні характеристики оцінювалися сумарно до 100 балів. Потім із суми балів позитивних характеристик віднімалася сума балів їхніх протилежностей. Отримане підсумкове число співвідносилось з таблицею стратифікації можливостей шлюбних партнерів.

За тими ж критеріями оцінювалися зовнішні, соціально-психологічні та соціально-економічні характеристики партнера/партнерки, які також співвідносились відповідно до таблиці. У таблиці можливостей дуже високий рівень оцінюється у 100–90 балів; високий – 89–70; середній – 69–40; низький – 39–20, дуже низький – 19–0 балів. Оцінка рівнів можливостей шлюбних партнерів отримала відображення у табл. 3, 4.

Відзначимо, що дуже високий і високий рівні зафіксовані у дівчат з мігрантських сімей, а середній рівень самооцінки ідентифікований незалежно від етнічної приналежності. При цьому недооцінка власних сил і можливостей зафіксовані у дівчат, які навчаються за спеціальностями «Дошкільна освіта» й «Початкова освіта».

Аналіз змісту табл. 3, 4 дає підстави для припущення, що у дівчат із віком знижується самооцінка можливостей у виборі шлюбного партнера, а у хлопців, навпаки, набуття жит-

Таблиця 1

Готовність до виконання соціальних ролей та очікування їхнього виконання шлюбним партнером у поданні дівчат

Хороша дружина			Хороший чоловік		
1	Хороша господиня в домі	68%	1	Матеріально забезпечує сім'ю	81%
2	Красива, вміє стежити за собою	62%	2	Непитущий	58%
3	Займається вихованням дітей	60%	3	Вміє вирішувати проблеми сім'ї	52%
4	Добра і лагідна	56%	4	Кохає дружину	44%
5	Непитуща	50%	5	Допомагає в роботі по дому	34%
6	Невимоглива	44%	6	Має почуття гумору	33%
7	Володіє спокійним характером	38%	7	Вміє робити «чоловічу роботу»	28%
8	З родини з хорошою репутацією	24%	8	Невимогливий	27%
9	Є вища освіта	22%	9	Володіє спокійним характером	22%
10	На початок шлюбу відсутній сексуальний досвід	12%	10	Є вища освіта	10%

Таблиця 2

Готовність до виконання соціальних ролей та очікування їхнього виконання шлюбним партнером в поданні хлопців

Хороший чоловік			Хороша дружина		
1	Матеріально забезпечує сім'ю	62%	1	Хороша господиня в домі	72%
2	Володіє спокійним характером	60%	2	Красива, вміє стежити за собою	70%
3	Вміє робити «чоловічу роботу»	54%	3	Добра і лагідна	64%
4	Має почуття гумору	50%	4	Володіє спокійним характером	54%
5	Вміє вирішувати проблеми сім'ї	48%	5	Невимоглива	52%
6	Непитущий	34%	6	Займається вихованням дітей	48%
7	Піклується про дружину	32%	7	З родини з хорошою репутацією	34%
8	Має вищу освіту	24%	8	Має вищу освіту	26%
9	Невимогливий	16%	9	На початок шлюбу відсутній сексуальний досвід	22%
10	Допомагає в роботі по дому	11%	10	Кохає чоловіка	14%

Таблиця 3

Стратифікація можливостей шлюбних партнерів в поданні дівчат

Самооцінка можливостей			Оцінка можливостей партнера	
Рівень	Вік респондентів		Рівень	
	18–22 роки	23–27 років		
Дуже високий	6%	2%	Дуже високий	4%
Високий	10%	3%	Високий	8%
Середній	82%	87%	Середній	84%
Низький	2%	8%	Низький	2%
Дуже низький	0%	0%	Дуже низький	2%

Таблиця 4

Стратифікація можливостей шлюбних партнерів в поданні хлопців

Самооцінка можливостей			Оцінка можливостей партнерки	
Рівень	Вік респондентів		Рівень	
	18–22 роки	23–27 років		
Дуже високий	1%	7%	Дуже високий	2%
Високий	5%	12%	Високий	4%
Середній	86%	81%	Середній	71%
Низький	8%	0%	Низький	19%
Дуже низький	0%	0%	Дуже низький	4%

тевого досвіду додає впевненості у власних силах і можливостях. Однак така переоцінка власних можливостей і недооцінка партнера обов'язково приведе до зростання конфліктності у шлюбі. За ствердженням Е. Аронсона, першого дослідника теорії когнітивного дисонансу, якщо рівень конфліктності між партнерами досягає 25%, то це призводить до неминучого розриву сімейно-шлюбних відносин [1]. Відповідно до цього твердження, зафіксовані у нашому дослідженні значні розбіжності у самооцінці та оцінках можливостей партнерів навіть у рамках одного рівня свідчать про високу ймовірність конфліктів у шлюбі і, відповідно, розриву шлюбного союзу.

Висновки з проведеного дослідження.

Зафіксовані у дослідженні уявлення студентів про соціальні ролі шлюбних партнерів свідчать про збереження традиційних сімейних цінностей. Аналіз бачення ключових характеристик шлюбних партнерів показує, що швидше за всіх переорієнтація гендерних ролей у поліетнічному середовищі відбувається у представників слов'янських етнічних груп, а найважче – у представників сімей-вихідців із Середньої Азії і Кавказу.

Результати самооцінки та оцінки можливостей шлюбних партнерів показують значні гендерні розбіжності у розумінні сучасною молоддю статусних прав, обов'язків і привілеїв у сім'ї. Ці показники відображають високий рівень виникнення конфліктів між шлюбними партнерами і, відповідно, нестійкість сімейно-шлюбних відносин у сучасній студентській молоді. Проведене дослідження є локальним, тому не відображає всю гаму шлюбних вподобань сучасної української студентської молоді, але воно є перспективним у контексті вивчення трансформації цього соціального інституту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аронсон Э. Ошибки, которые были допущены (но не мной): почему мы оправдываем глупые убеждения, плохие решения и пагубные действия / пер.

с англ. А. Лисовского. Москва, 2012. 336 с. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=250640&p=1>.

2. Афанасьева Л., Глебова Н. Гендерні стереотипи як чинник етнокультурної адаптації мігрантських меншин в український соціум. *Вісник Львівського університету*. 2014. Вип. 8. С. 82–89.

3. Голод С. Современная семья: плюрализм моделей. *Социологический журнал*. 1996. № 3–4. С. 99–108.

4. Гражданский кодекс (Кодекс Наполеона) 1804 года. URL: https://pnu.edu.ru/ru/faculties/full_time/uf/iogip/study/studentsbooks/histsources2/igpzio49.

5. Лавриненко Н. О новых методологических подходах к исследованию института гендера. *Социология: теория, методы, маркетинг*. 2006. № 2. С. 103–115. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/90307>.

6. Николаєвська А. Реалії моральної повсякденності в оцінках пострадянського студентства. *Вісник ХНУ ім. В. Каразіна*. 2008. № 795. С. 166–172.

7. Паркинсон С. Законы Паркинсона : сборник / сост. и авт. предисл. В. Муравьева. Москва, 1989. 448 с.

8. Пищуліна О. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті Європейської стратегії України. Київ : Центр Разумкова, 2016. 244 с.

9. Сорокин П. Социальная стратификация и мобильность. Москва, 1992. С. 302–373. URL: https://sociology.mephi.ru/docs/sociologia/html/sorokin_soc_strat_mobile.html.

10. Стан забезпечення гендерної рівності в українському суспільстві : щорічна державна доповідь. Київ, 2007. 223 с. URL: http://wu.cn.ua/files/pdf_public/02_Stan_rivnosti.pdf.

11. Энгельс Ф. Происхождение семьи, частной собственности и государства. Москва, 1986. 639 с. URL: http://souz.info/library/marx/family_and_state.htm.

12. Van de Kaa D. Europe's Second Demographic Transition. *Population Reference Bureau*. 1987. Vol. 42. № 1. P. 341–379. URL: <https://estvitalessydemografia.files.wordpress.com/2013/04/europec2b4s-second-demographic-transition.pdf>.

13. Warner W.L. The Social Life of a Modern Community. Oxford university press, 1941. 460 p. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/000271624222100176>.